

УДК 003`398=811.161.2:811.11

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2025-18.15>

СХІДНА СИМВОЛІКА У ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО ТА ЇЇ АНГЛОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА ДІАСПОРНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Романчук Анастасія Андріївна

кандидат філологічних наук,

начальник відділу зовнішніх зв'язків

Тренінгового центру прокурорів України

вул. Ілленка, 81 Б, Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0004-2895-6693>

Стаття присвячена дослідженню східної символіки у поезії Оксани Забужко крізь призму постколоніальної теорії та специфіки її відтворення англомовних перекладах, виконаних представниками української діаспори. У фокусі дослідження – проблема перекладацької інтерпретації культурних кодів та символічних образів, пов'язаних із орієнтальними мотивами як у плетичному мовленні Оксани Забужко постають маркерами філософських, духовних і національно-ідентифікаційних пошуків. На матеріалі поезії «Визначення поезії» та її англомовних перекладів Майкла Найдана, Вірляни Ткач і Ванди Фіппс здійснено перекладознавчий аналіз з акцентом на виразний інтертекстуальний і культурологічний потенціал першотвору. Особливу увагу приділено аналізу відтворення ключових символів – «душа», «космос», «зелені барви», «поміж двома світами», які мають глибокий інтертекстуальний і культурологічний підтексти, поєднуючи елементи східної містики з українським міфопоетичним мисленням. Авторка статті наголошує, що у перекладацькому процесі ці символи зазнають перекладацьких трансформацій, зумовлених культурним досвідом і світоглядною позицією перекладача. Доведено, що діаспорні перекладачі, перебуваючи поза власним (пост)колоніальним контекстом, інтерпретують східну символіку як універсальний код духовного пошуку, що іноді нівелює національно-культурну специфіку оригіналу. Для діаспорних перекладачів східна символіка у творах Оксани Забужко стає не лише естетичною категорією, а й засобом осмислення універсальних тем духовного оновлення, пошуку гармонії та подолання колоніальної травми. Водночас позбавлення деяких образів національно-культурних конотацій свідчить про тенденцію до універсалізації змісту у процесі рецепції української літератури поза межами країни. Доведено, що англомовні переклади поезії Оксани Забужко не лише сприяють глобальному поширенню української культури, а й формують новий вимір діаспорного культурного діалогу, у якому переклад постає як акт ідентифікації, переосмислення й самоутвердження українського досвіду у світовому контексті.

Ключові слова: діаспорний перекладач, діаспорний переклад, східна символіка, постколоніалізм, інтертекстуальність, культурна ідентичність, англомовні переклади, культурне посередництво.

Переклад – як ремонт у квартирі.

Ніколи не закінчується.

Оксана Забужко

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Творчість Оксани Забужко вже давно стала активним та динамічним простором для несподіваних наукових пошуків та експериментів. І якщо вектор аналізу прози Забужко – постколоніальне прочитання – вже не викликає здивування, то переосмислення ролі діаспорного перекладача, який має мінімальний досвід (напів)колоніальної залежності, або ж не має такого досвіду взагалі, є унікальним в контексті засвоєння культурного виміру оригіналу англомовними читачами.

Такий підхід відкриває нові горизонти для аналізу не лише тексту О. Забужко, а й меха-

нізмів культурного посередництва в ширшому сенсі. Діаспорний перекладач виступає не просто у ролі ретранслятора змісту, а й інтерпретатором на перетині двох світів – посттоталітарного досвіду українців та західного інтелектуального простору. Через цю призму постає питання: яким чином відмінність у наявності досвіду колоніальної травми впливає на прочитання художнього тексту, його ритмів, символів і культурних алюзій? Саме цей вимір робить роботу діаспорного перекладача не суто технічним актом, а засвідчує власну культурну цінність. Врешті, процес роботи діаспорних перекладачів над текстом перетворюється на своєрідну форму саморефлексії та культурного діалогу.

Варто зауважити, що англомовні переклади творів О. Забужко відіграють значну роль у формуванні уявлень про українську ідентичність у глобальному культурному просторі. Завдяки

перекладацьким інтерпретаціям українська література перестає бути маргінальною у світовому контексті, набуваючи голосу, що здатний артикулювати досвід історичної травми, гендерної суб'єктності та національної саморефлексії. Водночас саме крізь призму перекладу відкривається процес переозначення українського нарративу – від локальної теми спротиву до універсального дискурсу свободи, пам'яті та гідності. Таким чином, діаспорні переклади творів О. Забужко англійською мовою не лише розширюють коло її читачів, а й сприяють вписуванню українського культурного досвіду у світовий літературний постколоніальний канон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками площина постколоніальних студій українських та іноземних дослідників збагачується не лише методологічно, а й міжгалузеву. Тема постколоніального дискурсу у творчості Оксани Забужко активно розробляється сучасними українськими дослідниками, зокрема Катериною Кирилук, Наталією Кобченко, Марком Андричником, Віталієм Чернецьким, Оленою Тарнавською. У фокусі зазначених наукових розвідок – тілесність, ідентичність, деколоніальний вимір та альтернативне мислення як культурна репрезентація.

Ганна Костенко досліджує антиколоніальні та постколоніальні нарративи сучасної української культури на матеріалі творчої спадщини Оксани Забужко, звертаючи увагу на феномен жіночого голосу у посттоталітарній свідомості (Костенко, 2018). Ніби вплітається в загальний потік сучасного постколоніального наукового аналізу й розвідка Катерини Буцької «Український постколоніальний роман як національний нарратив: «Музей покинутих секретів» О. Забужко та «Букова земля» М. Матіос», в якому авторка висвітлює особливості художньої реалізації «постколоніальної» нарративності у постмодерному та метамодерному текстах (Буцька, 2023).

Втім, розвідок перекладознавчого характеру, присвячених цій темі, напрацьовано вкрай мало, а тематика Східного символізму у перекладах Оксани Забужко вивчена недостатньо, що і зумовлює наукову новизну цього дослідження.

Формулювання мети і завдань статті.

У світлі постколоніального прочитання прози Оксани Забужко вартим прискіпливого вивчення є позиція та роль діаспорних перекладачів, їх сприйняття та інтерпретація інтертекстуальності культурного виміру оригінальних текстів.

Мета цієї статті – проаналізувати перекладацький потенціал відтворення культурного компоненту поезії Оксани Забужко, переважно, символіки Сходу, та постколоніальних алюзій

діаспорними перекладачами англійською мовою. Принагідно зазначимо й аспект перекладів творчості Оксани Забужко англійською мовою, що у свою чергу неабияк сприяє популяризації української культури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діаспорні перекладачі мають одну унікальну особливість, якою вони відрізняються від інших перекладачів, якщо окремо розглядати переклади, здійснені в Україні та поза її межами. Перебуваючи одночасно у двох різних культурних вимірах, українському та англійському (США, Канада), вони позбавлені власного (пост)колоніального досвіду. Відтак, символічний транскультурний обмін в парадигмі неколоніальної культури відбувається з огляду на індивідуальний досвід перекладача.

Загалом, інтерпретація символіки Сходу в контексті постколоніальної рефлексії творчості Оксани Забужко спонукає нас розглядати обидва тексти – оригінальний та перекладений – як культурні феномени, які природньо зазнають трансформацій під час читацької та перекладацької інтерпретацій діаспорними перекладачами, які у свою чергу виступають посередниками між українським постколоніальним досвідом та англійським читачем – найчастіше представником Західної культури.

Українські діаспорні перекладачі, які часто є й самі носіями постколоніальної свідомості, часто інтерпретують символіку Сходу поза постколоніальним контекстом, зосереджуючись на власному розумінні універсальної культурної ідентичності.

Варто зауважити, що Схід у творчості Оксани Забужко не є географічною категорією, а виступає символом колоніальної двозначності та певною мірою простором для множинності інтерпретацій. Використання орієнтальних символів (сонце, місяць, пустеля, степ) авторкою, які перекликаються із традиційними українськими символами, створює широкий інтертекстуальний простір для перекладачів, що у свою чергу може стати справжнім перекладацьким випробуванням.

Тамара Гундорова – одна з чи не найвідоміших українських дослідниць постколоніалізму в літературі, суть постколоніалізму вбачає в прокладанні міграційних зв'язків, які об'єднують відмінні між собою культури і досвіди. Тут варто й додати слушну ремарку дослідниці щодо орієнталізму та оксиденталізму – понять не тотожних, протиставлених.

У своїй науковій розвідці «Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на Сході Європи» вона зауважує

про нові можливості аналізу способів письма та способів читання, що розгортаються сьогодні на східноєвропейських кордонах Західного світу. Саме тут орієнталізм зустрічається з окциденталізмом, і питання, як завжди, хто говорить і чи може говорити підпорядковане (Гундорова, 2015, с. 44).

Власне, орієнтальні символи у поезії О. Забужко нагадують про те, як українську культуру примусово і ціленаправлено посували з культурного авангарду. Тут варто навести декілька прикладів перекладацької інтерпретації символіки Сходу з огляду на усі наші вищезазначені зауваги. Отже, послужимося першим прикладом – це вірш О. Забужко «Визначення поезії» та два поетичні переклади, здійснені Майклом Найданом та Вірляною Ткач і Вандою Фиппс:

Стрижневим символом запропонованої до аналізу поезії Оксани Забужко «Визначення поезії» є душа. Універсальний для багатьох культур символ, реалізовує різні значення для Східного та Західного культурних вимірів. Душа, за трактуванням української культурної традиції, – це внутрішня сутність людини, яка входить у неї від народження, а по смерті відділяється від тіла. По смерті душа вилітає з тіла і перебуває біля нього перші три дні аж до закінчення похоронного обряду (Войтович, 2002, с. 169).

В китайській культурній традиції існує поняття множинної душі, яка складається із трьох типів душ хунь (hun) та сімох по (po). Розділення двох різних видів душі несе за собою фізичну смерть (Посилання на електронний ресурс Britannica). Душі хунь сприймаються як свого роду тонкі стани позитивно зарядженої пневми (ци), душі по – як її тонкі, негативно заряджені стани (Посилання на електронний ресурс Britannica).

Символізм відділення душі від тіла в площині українського (християнського) та китайського (буддистського) світосприйняття різоче відрізняється, адже для українців існує лише одна душа, яка відповідно до принципів християнського вчення – безсмертна і безкінечна, а для китайців – це сукупність різнорідних та множинних душ, які після смерті та остаточного розкладання тіла також руйнуються, або розчиняючись надалі у Космосі (небесній пневмі), або потрапляючи у підземний потойбічний світ Жовтих джерел (хуан цюань).

В оригіналі прочитуються інтертекстуальні вкраплення, алюзії на класичну філософію буддизму щодо відділення душі від тіла: «*Рине Космос... і Видує душу*». Порівняємо перекладацькі стратегії, використані перекладачами для відтворення культурного компоненту цього образу. Найдан відтворює його у перекладі наступним чином: «*The Cosmos... And draw the soul up*», натомість, Ткач і Фиппс: «*The Cosmos... Will suck up my soul поглине*». Певною мірою тотожні перекладацькі відповідники є сталими фразовими дієсловами, які мають різні значення. Перший відповідник перекладу має значення *зупиняти*, а другий – *поглинати*. Можна стверджувати, що другий відповідник точніше передає конотативне наповнення оригіналу.

Слід також зазначити й інтертекстуальне поєднання тендітності символу душі – легкої, беззахисної, вразливої – із метафорикою письма у рядку «...закрутить, як аркуш паперу, Мою *молодісінку душу*». Життя ототожнюється із текстом, який припиняють писати (він зникає). Пропонований читачам варіант перекладу Найданом «*trembling like a sheet of paper – My young soul ...*» повною мірою передає конотативне

Оригінал	Пер. М. Найдана	Пер. В. Ткач та В. Фиппс
А <i>душа</i> все пнугиметься прорвати Стиск плоті, проклін гравітації, – ось тоді У вилом стелі шумким крижаним зорепадом <i>Рине Космос</i> І тягом в свою галактичну трубу <i>Видує душу</i>, закутить, як аркуш паперу, Мою <i>молодісінку душу</i> <i>Барви мокрої зелені</i> Ах, на свободу! – і: Стійте! – скрикне вона в мить прориву крізь тіло, В мить на щонайсліпучішим лезі <i>Поміж двома світами.</i>	And <i>the soul</i> will rise to break through The press of flesh, curse of gravity. <i>The Cosmos</i> Above the black well of the room Will suck on its galactic tube, Heaven breaking in a blistering star- fall, And <i>draw the soul up</i>, trembling like a sheet of paper – <i>My young soul</i> – <i>The color of wet grass</i> – To freedom – then On the dazzling borderline <i>Between two worlds</i> – Stop, wait...	But <i>my soul</i> will push through The weight of the body, the curse of gravity – and then As falling stars up the sky <i>The Cosmos</i> Will <i>suck up my soul</i> Through its galactic pipe Like a crumpled sheet of paper. <i>Oh soul, so young,</i> <i>Green like wet leaves,</i> To freedom – But at the moment of release, it screams – “Stop!” At the instant on the knife’s edge <i>Between two worlds</i> – Stop. Halt
(В іншому світлі, 2008: 156)	(From three Worlds, 1996: 173)	(В іншому світлі, 2008: 157)

значення та емоційно-інтертекстуальне забарвлення образу душі. Натомість, в іншому перекладі ми спостерігаємо нівелювання оригінального образу душі, «Like a crumpled sheet of paper. *Oh soul, so young*».

Перейдемо до наступного прикладу східної символіки. *Барви мокрої зелені* у цьому випадку – не просто кольоронімічна метафора, це – аллюзія на буддистську притчу про зелену барву. Культурологиня та кольорознавчиня Кассія Сент-Клер у своїй роботі «Потаємне життя барв» згадує цю притчу в контексті аналізу палітри зелених барв. В ній йдеться про те, як божество навідало маленького хлопчика уві сні та сказало, що всі його бажання можуть здійснитися, якщо він заплющить очі та не уявлятиме собі зелень морської води. Ця історія має два можливі закінчення. В одному випадку хлопчику все вдається і він сягає просвітлення. В іншому – його настільки поглинають постійні невдачі, що він поволі втрачає розум і життя (Сент-Клер, 2022, с. 189).

Майклу Найдану вдається точно відтворити оригінальну інтертекстуальність символу, його переклад «*The color of wet grass*», на відміну від перекладу перекладацького тандему Ткач-Фиппс, резонує культурному підтексту першотвору, продовжуючи логічне розгортання символічної образності відділення душі від тіла у рамках буддистської парадигми, заданої Оксаною Забужко.

У перекладі Вірляни Ткач та Ванда Фиппс «*Green like wet leaves*» спостерігаємо згасання культурної символіки оригіналу. Можна навіть говорити, що це не просто перекладацька інтерпретація, а створення нового метафоричного образу.

Не пройдемо увагою повз символічного наповнення образу «*Поміж двома світами*». Багатошаровий з точки зору інтертекстуальності образ символізує межу між життям і смертю, коли душа перебуває у процесі відходу від тіла. Лімінальність цього образу увиразнює також культурні межі «двох світів», які по суті можуть бути як Сходом і Заходом, так і колоніальною

і постколоніальною свідомістю. Багатошаровість образу з огляду на контекстуальне оточення ілюструє межу внутрішньої роздвоєності, національного розламу. Втім, незважаючи на множинність інтертекстуальних інтерпретацій символіки першотвору, усі перекладачі однаково відтворюють його англійською мовою – *Between two worlds*.

У проаналізованих нами поетичних творах Оксана Забужко апелює до нових вимірів східної філософії, орієнтальна образність якої слугує певним інтертекстуальним кодом для перекладачів. Це свого роду виклик для перекладачів, які мають мінімальний досвід (напів)колоніальної залежності.

Висновки. У підсумку можна стверджувати, що символіка Сходу у поезіях Оксани Забужко постає не лише як естетична складова її ідіолекту, а як глибокий інтертекстуальний код, тісно пов'язаний із постколоніальним досвідом та філософськими уявленнями про ідентичність, свободу й духовне оновлення. У процесі англійського перекладу текстів, здійсненого представниками української діаспори, простежується як збереження базових концептів орієнтальної образності, так і прояви альтернативного, індивідуалізованого тлумачення авторських смислів.

Аналіз перекладацької інтерпретації та відтворення англійською мовою поетичних текстів Забужко Майклом Найданом та Вірляною Ткач і Вандою Фиппс дозволив виявити різні ступені відтворення етнокультурного потенціалу оригіналу: від уважного збереження аллюзій на традиційний Схід до часткового нейтралізування національно-культурних конотацій. Це засвідчує глибокий вплив культурної пам'яті перекладача на процес інтерпретації тексту, а також визначає межі й можливості перекладацької трансформації в постколоніальному контексті.

Таким чином, східна образність у творах Забужко не лише репрезентує стильовий пошук модерної української літератури, а й функціонує як елемент діалогу між культурами, який у перекладі набуває нового змістового обсягу, збагачуючи рецептивні горизонти англійського читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буцька К. Український постколоніальний роман як національний наратив: «Музей покинутих секретів» О. Забужко та «Букова земля» М. Магіос». *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2023, №2. С. 96–101.
2. В іншому світі: антологія української літератури в англійських перекладах Вірляни Ткач і Ванди Фиппс та в театральних дійствах мистецької групи «Яра» / за ред. Ольги Лучук. Львів : Срібне слово, 2008. 790.
3. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либіль, 2002. 662 с.
4. Костенко Г. Жіночий голос в колонізованому та постколонізованому просторі: «нова чуттєвість» та «уважність» до етнічного як символу «культури присутності»: (на прикладі творчості Оксани Забужко). *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2018, № 58. С. 149–156.

5. Постколоніалізм. Генерації. Культура / за ред. Тамари Гундорової та Агнешки Матусяк. Київ : Лаурус, 2015. 336 с.
6. Сент-Клер К. Потаємне життя барв. Пер. з англ. К. Сокульської. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2022. 296 с.
7. Daoism. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/hun-Daoism/> (дата звернення 21.07.2025).
8. From Three Worlds: New Writing from Ukraine / ed. by Ed Hogan, Askold Melnyczuk. Harvard: Harvard Ukrainian, 1996. № 12 : Glas Series. 240 p.

REFERENCES

1. Butska, K. (2023). Ukrainyskyi postkolonialnyi roman yak natsionalnyi naratyv: «Muzei pokynutykh sekretiv» O. Zabuzhko ta «Bukova zemlia» M. Matios [Ukrainian postcolonial novel as national narrative: “The Museum of Abandoned Secrets” by O. Zabuzhko and “Bukova zemlia” by M. Matios]. Synopsis: tekst, kontekst, media, 2, pp. 96–101. [in Ukrainian].
2. V inshomu svitli: antolohiia ukrainskoi literatury v anhlovnykh perekladakh Virliany Tkach i Vandy Fypps ta v teatralnykh diistvakh mystetskoï hrupy «Yara» / za red. Olhy Luchuk. (2008) Lviv: Sribne slovo. 790 p. [in Ukrainian].
3. Voitovych, V. (2002). Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybil. 662 p. [in Ukrainian].
4. Kostenko, H. (2018). Zhynoshchy holos v kolonizovanomu ta postkolonizovanomu prostori: «nova chuttievist'» ta «uvazhnist» do etnichnoho yak symptoma «kultury prisutnosti»: (na prykladi tvorchosti Oksany Zabuzhko) [The female voice in the (post) colonized space: “new sensuality” and “attention” to the ethnic as a symptom of the “culture of presence”: based on Oksana Zabuzhko’s work]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. Seriiia «Teoriia kultury i filosofii nauky», 58, pp. 149–156. [in Ukrainian].
5. Postkolonializm. Heneratsii. Kultura / za red. Tamary Hundorovoi ta Ahnieshky Matusiak. (2015) Kyiv: Laurus. 336 p. [in Ukrainian].
6. Sent-Kler, K. (2022) Potaiemne zhyttia barv [The Secret Lives of Color]. Translated from English by K. Sokulska. Kyiv: Vydavnycha hrupa KМ-BUKS. 296 p. [in Ukrainian].
7. Daoism. Britannica. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/hun-Daoism/> (Last accessed: 21 July 2025).
8. From Three Worlds: New Writing from Ukraine / ed. by Ed Hogan, Askold Melnyczuk. (1996) Harvard: Harvard Ukrainian. Glas Series, № 12. 240 p.

EASTERN SYMBOLISM IN OKSANA ZABUZHKO’S POETRY AND ITS ENGLISH TRANSLATIONS: A POSTCOLONIAL PERSPECTIVE OF THE DIASPORIC TRANSLATOR

Romanchuk Anastasiia Andriivna
Candidate of Philological Sciences,
Head of the Department of External Relations
Prosecutor’s Training Centre of Ukraine
81 B, Illenka Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0004-2895-6693>

The article examines the Eastern symbolism in Oksana Zabuzhko’s poetry through the lens of postcolonial theory and explores its representation in English translations performed by members of the Ukrainian diaspora. The research focuses on the problem of translational interpretation of cultural codes and symbolic imagery associated with Oriental motifs, which, in Zabuzhko’s poetic language, function as markers of philosophical, spiritual, and national-identification-quests. Based on the poem “Definition of Poetry” and its English renditions by Michael Naydan, Viriana Tkacz, and Wanda Phipps, the study conducts a translation-oriented analysis emphasising the poem’s rich intertextual and cultural potential. Special attention is given to the reproduction of key symbols: “soul,” “cosmos,” “green colours,” and “between two worlds”, which possess deep intertextual and cultural connotations, intertwining elements of Eastern mysticism with Ukrainian mythopoetic thought. The author argues that during the translation process, these symbols undergo various transformations, which are determined by the translator’s cultural background and worldview. It is demonstrated that diasporic translators, positioned outside their own (post)colonial context, often interpret Eastern imagery as a universal code of spiritual exploration, which at times diminishes the national and cultural specificity of the original text. For diasporic translators, Eastern symbolism in Zabuzhko’s poetry becomes not merely an aesthetic category but also a means of conceptualising universal themes of spiritual renewal, harmony, and the overcoming of colonial trauma. At the same time, the neutralisation of certain culturally marked images reveals a tendency toward the universalisation of meaning

in the reception of Ukrainian literature beyond its national boundaries. The article concludes that English translations of Zabuzhko's poetry not only contribute to the global dissemination of Ukrainian culture but also shape a new dimension of diasporic cultural dialogue, wherein translation emerges as an act of identification, reinterpretation, and affirmation of the Ukrainian experience in the global context.

Keywords: *diaspora translator, diasporic translation, Eastern symbolism, postcolonialism, intertextuality, cultural identity, English translations, cultural mediation.*

Стаття надійшла до редакції 13.10.2025

Стаття прийнята 11.11.2025

Статтю опубліковано 22.12.2025